

FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐ GYERMEKEK

- A fogyatékossgal élők meghatározása kapcsán az elmúlt években paradigmaváltás történt.
- A "társadalmi modell" a környezeti feltételek miatti korlátozottságot kívánja felszámolni.
- Magyarországon a fogyatékossgal élő kiskorúak száma meghaladja a 35 ezret.
- 7 600 kiskorú gyermek él gyermek- és lakásotthonban. Az itt élő gyermekek harmada fogyatékossgal élő.
- A gyermekotthonok kiváltása, a kitagolás egyelőre előkészítési fázisban van.
- A sajátos nevelési igényű gyerekek száma növekszik, azonban az integráció az iskola-rendszer hiányosságai miatt nem hatékony.
- A fogyatékossgal élő gyermekek oktatáshoz, alapvető egészségügyi és szociális szolgáltatások igénybevételéhez való hozzáférése nem megfelelő.
- A fogyatékos gyermeket nevelő családok általában szegényebbek az átlagnál.
- A fogyatékossgal élő gyermekek támogatási formái nem személyre szabottak.

A Képviselői Információs Szolgálat Infojegyzete a fogyatékossgal élő gyermekek jogairól, helyzetéről, társadalomban betöltött szerepéről és a fogyatékosügyi politikáról nyújt áttekintést.

A "fogyatékossg" definíciója és tipológiája társadalmi környezet reakciójának eredménye. Általánosságban a szokásostól való szellemi és/vagy fizikai eltérést, egészségkárosodásból fakadó korlátozottságot jelent. Önmagában nem hordoz negatív tartalmat, de a hozzá kapcsolódó attitűdök lehetnek degradálóak. Az elmúlt években paradigmaváltás zajlott le a fogyatékkal élő személyek meghatározása kapcsán, amely a társadalmi megítélésük változásával is együtt jár: az orvosi megközelítést felváltja a társadalmi (korlátozottságot felszámoló) megközelítés.

A **fogyatékossg relatív fogalma** szerint az átlagon alul teljesítőket tekintjük fogyatékosnak. A **fogyatékossg abszolút fogalma** a fogyatékossg kritériumai alapján kategóriákba helyezi az embereket (értelmi fogyatékosok, látássérültek, hallássérültek, mozgáskorlátozottak, beszédben akadályozottak, valamint a teljesítmény- és viselkedészavarokkal küzdők). A **szociológiai felfogás** szerint az egészségkárosodás csak meghatározott környezeti feltétel esetén jelent egyben korlátozottságot is ([ELTE BGGYK 2009.](#)).

A fogyatékos személy jogi meghatározása Magyarországon az [1998. évi XXVI.](#) számú, a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló törvény alapján: „*az a személy, aki tartósan vagy véglegesen olyan érzékszervi, kommunikációs, fizikai, értelmi, pszichoszociális károsodással – illetve ezek bármilyen halmozódásával – él, amely a környezeti, társadalmi és egyéb jelentős akadályokkal kölcsönhatásban a hatékony és másokkal egyenlő társadalmi részvételt korlátozza vagy gátolja*” (4. § (a)).

Az [ENSZ Egészségügyi Világszervezete \(WHO\) fogyatékossg meghatározása](#) szerint a fogyatékossg nem zárja ki az egészséget, nem betegség, hanem egy állapot. A fogyatékosügyi paradigmaváltás értelmezése szerint gyakran nem is az állapot, hanem maga a közeg tesz fogyatékossg. Az [FNO](#), teljes néven a funkcióképesség, fogyatékossg és egészség nemzetközi osztályozása (**Funkcionális állapotok Nemzetközi Osztályozása**) egy olyan osztályozási rendszer, melyet a WHO dolgozott ki. A különböző szempontok szerint megállapított kód megmutatja, hogy egy sérülés, fogyatékossg vagy az egészségi állapot megváltozása következtében egy adott személy mit képes tenni.

Az [OECD meghatározása](#) szerint **speciális nevelési szükségletű** az a gyermek, akinek a többiekétől eltérő, megemelt szintű személyi és tárgyi megsegítése szükséges, amelynek minősítése történhet szabvány orvosi kritériumok alapján; vagy tanulási problémák, nehézségek (részképesség zavarok) alapján; illetve kulturális, szociális, vagy nyelvi problémák alapján.

A FOGYATÉKKAL ÉLŐ GYERMEKEK JOGAI

Magyarország, mint a **Gyermek jogairól szóló ENSZ Egyezményt** (1989) ratifikáló országok egyike ([1991. évi LXIV. törvény](#)), nemzetközi kötelezettséget vállalt, hogy érvényesíti a gyermekek alapvető jogait és gyakorlatban alkalmazza az Egyezmény előírásait.

A fogyatékosággal élő gyermekek számára az **ENSZ Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló Egyezménye** (2006) és az ahhoz kapcsolódó **Fakultatív Jegyzőkönyv** a második legjelentősebb nemzetközi dokumentum ([2007. évi XCII. törvény](#)). Az Egyezmény **paradigmaváltást** hozott. Leszögezi, hogy a fogyatékos emberek nem jótékonykodás alanyai, hanem jogok birtokosai, akiket elsősorban nem segélyekkel és kedvezményekkel, hanem az **önrendelkezés, az önálló életvitel, valamint a munkához és a szolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférés** megteremtésével kell támogatni. A Fakultatív Jegyzőkönyv bevezette az **egyéni panaszmechanizmus** intézményét, amely lehetővé teszi az érintettek számára, hogy jogsérelem esetén egy független nemzetközi szakértői testülethez, a [Fogyatékos Emberek Jogainak Bizottságához](#) forduljanak.

E két egyezmény alapján a **fogyatékosággal élő gyermekek legfontosabb jogai**:

- a gyermek mindenképp felett álló érdekének elsődlegessége;
- a megkülönböztetés-mentességhez való jog;
- a gyermek képességei fejlettségének figyelembevétele;
- a részvételhez való jog/ a meghallgatáshoz való jog;
- az erőszakmentességhez való jog;
- a családi élethez való jog;
- a segítséghez való jog;
- az oktatáshoz való jog (integrált oktatás).

Az azonos esélyek biztosítása valamint a hátrányos megkülönböztetés tilalma az **Európai Unió** egyik legfontosabb politikai célja. Az [Európai Unió Alapjogi Chartája](#) 26. cikke szolgál vezérelvként a fogyatékosággal élő gyermekek

teljes körű befogadásához szükséges jogalkotási és szakpolitikai intézkedések számára. A Bizottság által 2010-ben kiadott [Európai fogyatékoságügyi stratégia](#) 2010–2020 hangsúlyt fektet a társadalomba való aktív befogadásra, és a teljes értékű részvételhez fűződő jogokra minden szakpolitikai területen. Kötelezi az Uniót, hogy az [Oktatás és képzés 2020.](#) programján keresztül támogassa a jogi és szervezeti akadályok elhárítását a fogyatékosággal élő személyek oktatási rendszerekbe való belépése előtt. **Szavatolja a fogyatékosággal élők számára a befogadó oktatást és a személyre szabott képzést.** Az [Európa 2020 Stratégia](#) célul tűzte ki a fogyatékosággal élők munkaerőpiaci befogadását és szegénységből való kiemelését, amelyet több [közösségi program](#) kísér. Európai Parlament minden évben jelentést készít az ENSZ Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló Egyezmény végrehajtásáról ([A8-0203/2016](#)). Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége ([FRA](#)) programjaival elősegíti az ENSZ Egyezmény megvalósulását. Ennek keretében készült [tanulmányuk](#) a fogyatékosággal élő gyermekek elleni erőszakról.

A FOGYATÉKOSÁGGAL ÉLŐ GYERMEKEK HELYZETE MAGYARORSZÁGON

A gyermekek megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz való jogát [Magyarország Alaptörvénye](#) XVI. cikkének (1) bekezdése deklarálja. A gyermeket minden olyan alapvető jog megillet, mint bármely más embert, de ehhez biztosítani kell számára az életkorának megfelelő feltételeket a felnőtté váláshoz.

A fogyatékosággal élő személyek jogainak tekintetében a következő magyar jogszabályoknak van kiemelkedő jelentősége:

- a [1998. évi XXVI. törvény](#) a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról;
- [2003. évi CXXV. törvény](#) az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról;
- [15/2015. \(IV. 7.\) OGY határozata](#) az Országos Fogyatékoságügyi Programról (2015–2025).

Magyarországon a fogyatékosággal élő gyermeket nevelő szülők számára az állam többféle [támogatást](#) biztosít. Az [Európai Parlament 2013-as országjelentése](#) szerint a **támogatások** sok esetben **rugalmatlanok** és az **ellátáshoz való hozzáférés nem megfelelően biztosított**. A kormány fogyatékosügyi stratégiájának tekinthető [Országos Fogyatékosügyi Program](#) 2015-2025. a korai intervenció szükségességét hangsúlyozza a fogyatékosággal élő gyermekek bölcsődei fejlesztése tekintetében.

A program **akadálymentesítési** feladatokat is kijelöl, amely a magyar fogyatékosügy **legkevésbé megvalósult területe** ([MEOSZ 2016.](#)). A fogyatékosággal élők leginkább a mindennapi életben és a közlekedéshez való hozzáférésben érzik akadályozva magukat ([KSH 2015.](#)). Ennek fontosságára igyekszik felhívni a figyelmet a 2014-ban indult civil kezdeményezés a [Rehab Critical Mass](#) is.

A civil párbeszédért a Kormány tanácsadó szerve, az Országos Fogyatékosügyi Tanács –1999 óta – felelős. A fogyatékosággal élők [érdekvédelmi szervezetei](#) rendszeres javaslatokkal segítik a fogyatékosággal élők jogainak érvényesítését. 2017. februárjában a [Fogyatékosügyi Tárcaközi Bizottság](#) a születéstől a tanköteles korig tartó életszakasz lehetőségeiről egyeztetett.

A **kitagolás**, intézménytelenítés vagyis a nagy létszámú bentlakásos intézmények kiváltása több éve tartó folyamat, célja az önálló életvitel és közösségi alapú lakhatás támogatása. A kitagolásról szóló, 2011-2041. évre elkészített [Stratégia](#) azonban nem említi gyermekeket, vagy gyermekotthonokat. A nevelőszülői elhelyezés prioritásának köszönhetően sokan kerültek ki az otthonokból, azonban a gyermekvédelmi szakellátásban résztvevő fogyatékosággal élő gyermekek nagy része nagy létszámú bentlakásos intézményben él ([Európai Parlament Országjelentés 2013.](#)). A [2017-2036-ról szóló koncepció](#) előrevetíti a kiváltás lehetőségét, azonban nem jelöl ki tényleges feladatokat. A Kormány 2016 őszén [pályázatot](#) hirdetett

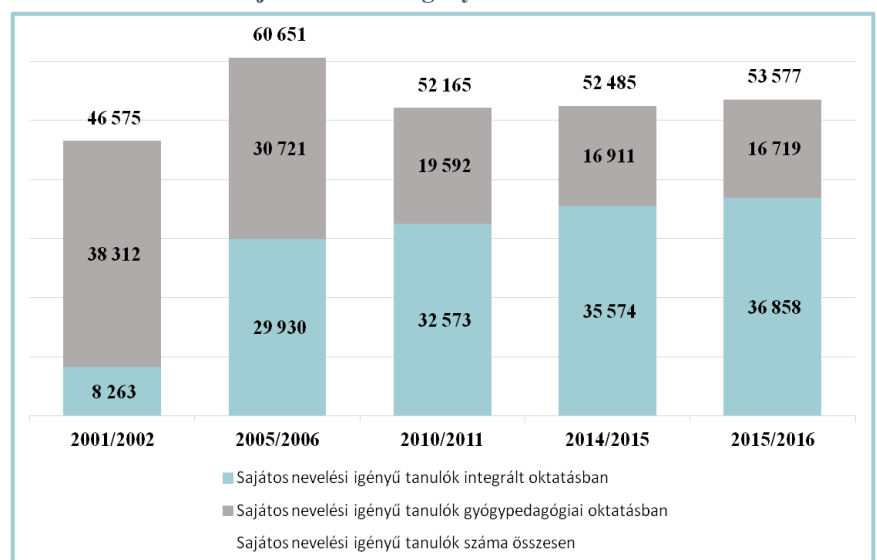
gyermekotthonok kiváltására, az intézeteket azonban nem kötelező bezárni, és a támogatás fordítható felújításra is ([TASZ 2016.](#)).

A **sajátos nevelési igényű gyermek (SNI)**, tanuló fogalma 2003 óta része a törvényi szabályozásnak ([2011. évi CXCV. törvény](#) a nemzeti köznevelésről). **Nevelésük, oktatásuk, fejlesztésük sajátos pedagógiai eljárások alkalmazását, gyógypedagógiai nevelést igényel.** Az SNI-s tanulók száma folyamatosan növekszik ([KSH 2016.](#)).

Az integrált oktatásban részesülők aránya évről évre emelkedik, az inklúzió (befogadás) azonban csekély ([Európai Parlament Országjelentés 2013.](#)). Az [Alapvető Jogok Biztosának jelentése](#) szerint sok esetben hiányoznak az intézményi, gyógypedagógiai feltételek. Nem megfelelően biztosított a fogyatékosággal érkező gyermek fejlesztése. Az akadálymentesség követelményének az iskolák töredéke tud csak megfelelni. Az intézmények helyhiányra vagy szakemberhiányra hivatkoznak.

A **lakóhely befolyásolja a fogyatékos személyek oktatáshoz**, foglalkoztatáshoz való hozzáféréseinek **esélyét**: a fővárostól távol csökken ennek lehetősége. ([KSH 2015.](#)) A fogyatékos emberek **iskolai végzettsége jóval alacsonyabb a népesség egészénél**: a 8 vagy kevesebb osztályt befejezettek aránya 70,4%; 20 százalékuk érettségizett. Kevesen jutnak el a felsőoktatásba ([Demjén-Szabó 2016.](#)).

1. ábra: Sajátos nevelési igényű tanulók az oktatásban

Forrás: Infoszolg/Magyar Statisztikai Évkönyv 2015. KSH 2016.

STATISZTIKAI ADATOK

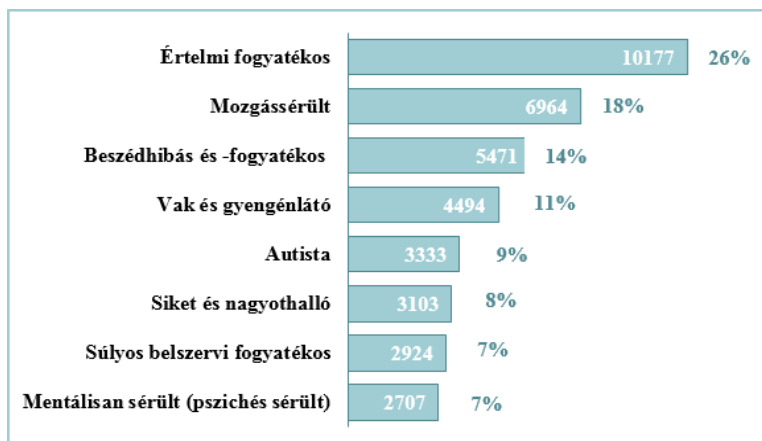
A fogyatékossg felismerése többnyire későbbi életkorokban történik meg, csupán a fogyatékossgal élők 17,9 százaléka él születése óta fennálló állapottal (KSH 2015.). Az UNICEF [jelentése szerint](#) a fogyatékossgal élő gyermekek számának növekedése mögött főként a **jobb felismerési lehetőség** áll.

A [KSH 2011-es népszámlálási adatai](#) szerint az idősebb életkori csoportokban növekszik a fogyatékossgal élő emberek aránya. Az **összes fogyatékossgal élőknek mindössze 4 százaléka 14 év alatti kiskorú**. Míg a gyermekek tekintetében az **értelmi- és mozgásszervi fogyatékossgal élők dominálnak**, az összes fogyatékossgal élőkben belül a mozgáskorlátozottak aránya meghaladja az 50 százalékot.

A **fogyatékos gyermeket nevelő családok általában szegényebbek** a többi családnál. Ez egyszerre lehet oka és következménye a fogyatékossgnak (KSH 2015.). **Magyarország hátrányos helyzetű régióiban élő családok számára sok esetben az alapvető egészségügyi és szociális szolgáltatások igénybevétele is problémát jelent**. A [„Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégia 2007–2032](#), amely beépült a [„Nemzeti Társadalmi Felzárkózási a 2011–2020”](#)-ba, feladatokat határoz meg a gyermekszegénység és a társadalmi kirekesztés csökkentése; a fogyatékos-

sággal élő gyermekek és családjaik helyzetének javítása és az etnikai és regionális hátrányok csökkentése érdekében, de **nem tartalmaz a szükségleteikhez igazított külön koncepciót** ([Európai Parlament Országjelentés 2013.](#)).

2. ábra: Fogyatékossgal élő gyermekek (0-19) aránya fogyatékossg típusa szerint 2011.

Forrás: *Infoszolg/Szociális Statisztikai Évkönyv 2015. KSH 2016.*

Sok szülő élethelyzetéből fakadóan segítség nélkül **nem képes ellátni fogyatékossgal született gyermekét**, az ezzel járó teher sok család felbomlásához vezet. Állapotuk speciális kezelést és magasabb költséget is jelent. A bölcsődei és nappali ellátási formák elérhetősége számukra létfontosságú. Az **örökbe fogadható gyermekek közül minden harmadik fogyatékossgal él**, azonban örökbefogadó szülőket nagyon kevés esetben találnak, szakellátásban maradnak. **Az örökbe fogadott gyermekeknek csupán 1 százaléka fogyatékossgal élő** (KSH 2016).

Források:

- Magyar Statisztikai Évkönyv 2015. KSH 2016.
- Oktatási adatok 2015/2016 [KSH Statisztikai Tükör 2016.](#)
- Szociális Statisztikai Évkönyv 2015. KSH 2016.
- Népszámlálás 2011. (11.) Fogyatékossgal élők [KSH 2015.](#)
- Országjelentés Magyarországról a fogyatékossgal élő gyermekekkel foglalkozó tagállami szakpolitikákról szóló tanulmányhoz [Európai Parlament 2013.](#)
- Kereki Judit: A fogyatékossg és az ellátáshoz való hozzáférés egyenlőtlenségei a korai életszakaszban – Társadalomkutatás [2010.](#)

Készítette: Máté Olga
Képviselői Információs Szolgálat
E-mail: infoszolg@parlament.hu

infoszolg

Internet: www.parlament.hu/infoszolg
Intranet: intra.parlament.hu/infoszolg/
Tel.: (1) 441-4529; (1) 441-6486